

KULTURA FIZYCZNA W SPOŁECZEŃSTWIE NOWOCZESNYM W ŚWIETLE PEDAGOGIKI HOLISTYCZNEJ I TEORII NIEŚMIERTELNOŚCI GENETYCZNEJ

Pojęcie kultury (łac. *cultura* – uprawa) zrodziło wiele definicji oraz interpretacji uzależnionych od kierunków badawczych oraz światopoglądu interpretatorów. Można za W. Okoniem przyjąć, że „Kultura to ogół stworzonych przez ludzi wartości naukowych, społecznych, artystycznych i technicznych oraz procesy tworzenia tych wartości. (...) W przeszłości kojarzyło się z «uprawą umysłu», następnie szczególnie dużo kontrowersji wywołało przeciwstawianie kultury – jako całości dorobku ludzkości – proces tworzenia tego dorobku. Niektórzy wreszcie za dobra kultury przyjmowali te dobra, które godne są «kultu, a więc szczególnej czci. W XIX wieku posługiwano się zamiennie terminami «kultura» i «cywilizacja», w XX wieku zaczęto odróżniać te pojęcia, kojarząc z pierwszym dobra «duchowe», a z drugim – materialne. Współcześnie zaczyna się pojmować kulturę szeroko, a więc zarówno jako efekty, jak i procesy tworzenia dóbr, zarówno jako normy, wartości i wzory zachowań, jak wytworzone przez ludzi dzieła, zarówno wartości naukowe i artystyczne, jak społeczne i techniczno-cywilizacyjne.

Przedmiotem niektórych kontrowersji jest obecnie sprawa kultury elitarniej i kultury masowej. Niektóre koncepcje filozoficzne traktowały kulturę jako wytwór grup lub jednostek wyjątkowych, o szczególnych predyspozycjach, im też tylko przypisywały zdolność do przeżywania najcenniejszych dóbr kultury, wytworzonych przez ludzkość. (...) Współczesny rozwój środków masowej komunikacji sprzyja demokratyzacji kultury zacierając stopniowo granice między kulturą elitarną i kulturą masową”¹

Istnieje wiele aspektów, form, rodzajów oraz dziedzin kultury wiążących się z działalnością człowieka. Jedną z nich jest kultura fizyczna w społeczeństwie nowoczesnym, która stanowić będzie przedmiot naszych rozważań.

---

¹ W. Okoń (1984): *Słownik pedagogiczny*. Warszawa, s. 181-182.

„Kultura fizyczna, z uwagi na rosnące znaczenie w społeczeństwie nowoczesnym, a zwłaszcza schyłkowej jego fazie, która charakteryzuje się pogonią jednostek i zbiorowości za przeżyciami i doznaniem, mającymi w dużej mierze charakter hedonistyczny, budzi zainteresowanie w wymiarze powszechnym, ale także skupia uwagę przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych”² BOWIEM W JEJ RAMACH W WIELU PRZYPADKACH MA MIEJSCE ZASPOKOJENIE POTRZEB I OCZEKIWAŃ CZŁOWIEKA NOWOCZESNEGO ORAZ JAWIĄCEGO SIĘ CORAZ WYRAŹNIEJ CZŁOWIEKA PONOWOCZESNEGO.

Schyłkowa postać społeczeństwa nowoczesnego, to także kształtowany przez lata model społeczeństwa obywatelskiego, społeczeństwa opartego na wiedzy, zwiększa się rola kapitału intelektualnego, kulturowego i społecznego².

Zanim podejmiemy próbę zarysowania roli kultury fizycznej w społeczeństwie nowoczesnym w relacji do pedagogiki holistycznej oraz teorii nieśmiertelności genetycznej dokonajmy zwięzłej oceny ekstremalnie trudnej sytuacji, w jakiej znalazła się cywilizacja naukowo-techniczna w dobie globalizacji.

Doba cywilizacji naukowo-technicznej, globalizacji, transformacji ustrojowej, obok niewątpliwych zdobyczy w zakresie udogodnień cywilizacyjnych, rozwoju nauki, osiągnięć technicznych niesie wraz z sobą poważne zagrożenie totalnej autodestrukcji będącej rezultatem głębokiego kryzysu aksjologicznego, społeczno-moralnego, jak również stanowiących jego pochodne kryzysu ekologicznego oraz bez precedensu w historii wychowania kryzysu pedagogicznego. Dla jaśniejszego uzmysłowienia tego groźnego, potrójnego kryzysu warto przytoczyć niektóre dane szczegółowe o podłożu statystycznym. Z danych tych wynika, że podstawowe sfery ludzkiej działalności noszą znamiona kryzysu etycznego o niezmiernej głębi, kryzysu najwyższych, uniwersalnych wartości moralnych wypracowanych przez ludzkość, a więc stosunku do Boga-Absolutu, odniesienie do bliźniego i jego niezwykłych praw (prawa do życia, wolności, pracy, bezpieczeństwa, wszechstronnego i nieskrępowanego rozwoju osobowości etc.), wreszcie kryzysu będącego skutkiem deprecjacji idei szlachetnych, bezinteresownych, humanistycznych. Idee bezinteresownej pomocy, działania zgodnie z prawdą i miłosierdziem, przewycięzania egoistycznej zachłanności, bezwzględności i żądzy władzy, uległości nałogom, postawy zdolnej do wyrzeczeń dla wyższych celów społeczno-moralnych jakże często bywają ośmieszane, wyszydzane, mianowane „życiową naiwnością”

Coraz widoczniejsza eskalacja kryzysu aksjologicznego skłoniła wielu współczesnych myślicieli i humanistów do wyrażenia obawy, że epoka globalizacji przejawia znamiona szaleństwa, wiodącego do samounicestwienia,

---

² Por. Z. Dziubiński, Zaproszenie do udziału monografii nt. *Kultura fizyczna w społeczeństwie nowoczesnym*.

zbiorowego samobójstwa, totalnej autodestrukcji. Oto niektóre fakty uzasadniające tę obawę:

- codziennie przeznaczana się na zbrojenia miliardy dolarów, zaś broń masowej zagłady jest pośpiesznie doskonalona,

- prawdopodobnie zostało wyprodukowanych miliony bomb oraz rakiet atomowych i wodorowych, zaś głowica atomowa o sile jednej megatony 50-krotnie przewyższa moc niszczącą bomb termojądrowych, które unicestwiły setki tysięcy ludzi w Hiroszynie i Nagasaki.

- wybuch III wojny światowej z użyciem broni termojądrowej byłby równoznaczny z zanikiem życia na Ziemi. Każda istota ludzka mogłaby być zgładzona aż sześciokrotnie,

- konflikty niedalekiej przeszłości oraz obecnie – w Somalii, Rwandzie, byłej Jugosławii, Czeczeni, Irlandii, Laosie, Tybecie, Gruzji, strefie Gazy oraz innych częściach globu pociągały i pociągają obecnie niewyobrażalne zniszczenia oraz miliony ofiar. Towarzyszące tym konfliktom przejawy terroryzmu, tortury oraz dyskryminacja rasowa i religijna stanowią jaskrawy obraz współczesnego barbarzyństwa, bestialstwa, zapoznania wszelkich praw człowieka. Towarzyszy im zalegalizowanie przez niektóre państwa prawa do pozabawienia życia dzieci w łonie matek (aborcja), uśmiercenie przez lekarza na życzenie pacjenta (eutanazja) oraz ingerowanie medycyny w naturalny proces powstawania i rozwoju istot żywych (w tym człowieka) czyli klonowanie,

- rabunkowa eksploatacja naturalnych zasobów Ziemi, bezwzględne trzebienie lasów tropikalnych, nadmierna eskalacja dwutlenku węgla, spowodowały nieobliczalny w skutkach „efekt cieplarniany”, naruszenie ekosystemu planety świadczący o godnym ubolewania fakcie krótkowzroczności lub, co gorsza, karygodnej nieodpowiedzialności społeczno-moralnej decydentów,

- szereg opływających w dostatki państw przeznaczają olbrzymie środki na zbrojenia, brak im jednak funduszy na zaradzenie drastycznemu ubóstwu i nędzy ogromnych rzesz populacji świata oraz na walkę z „chorobami cywilizacji technicznej”, do których zaliczają się choroby układu krążenia, nowotwory, choroby psychiczne, jak również wirusowe: AIDS, Ebola, SARS. Kolejnym zagrożeniem wymagającym niezwłocznego przeciwdziałania jest problem odporności wirusów na konwencjonalne leki, zwłaszcza zaś szerzenie się tzw. „gruźlicy rosyjskiej”, zasługującej już na miano epidemii,

- niebezpieczeństwo totalnej autoanihilacji ludzkości wiąże się również z tzw. „inżynierią genetyczną” oraz eksperymentami z użyciem broni bakteriologicznej oraz chemicznej.

Rozpatrując rozległą problematykę kultury fizycznej w relacji do postępowej, humanistycznej pedagogiki holistycznej oraz teorii nieśmiertelności genetycznej, wskazujących na jedność i współodpowiedzialność rodzaju ludzkiego, wszystkich i każdego za przyszłe losy globu, nie sposób pominąć fundamentalnych antynomii hamujących rozwój społeczeństwa. Należą do nich

antynomie w zakresie krzywdzącego, nierównomiernego dla większości populacji Ziemi podziału dóbr materialnych, dostępu do udziału w zdobyczach nauki, oświaty i kultury jak również głęboka sprzeczność między głoszonymi szczytnymi hasłami humanitarnymi a będącą z nimi w drastycznej sprzeczności rzeczywistością ekonomiczno-społeczną i polityczną.

W epoce globalizacji, transformacji ustrojowych oraz cywilizacji naukowo-technicznej XXI stulecia, obok państw o wysokiej stopie życiowej, opływających w dobra materialne, udogodnienia socjalne, zdobycze technologii oraz wartości kultury, istnieją również państwa i społeczności, w których ludzie pozbawieni są elementarnych potrzeb, wegetując w totalnej nędzy, przymierają głodem, nie mając dachu nad głową, pozbawieni nawet prymitywnych „slumsów”, jak mieszkańcy Kalkuty, których około miliona zasiedla ulice miasta. Obok dzieci obdarzanych przez rodziców luksusowymi samochodami, jachtami, brylantami – setki tysięcy ich rówieśników z trudem zarabia na przeżycie, pracując ponad siły na kawałek chleba lub garść ryżu, wyzyskiwane, poniżane, krzywdzone. Według statystyk ok. 800 tysięcy dzieci znajduje się w podobnym położeniu. W erze podróży międzyplanetarnych, ujarzmienie energii nuklearnej, laserów, komputerów, Internetu – ponad połowa ludzkości w liczbie przekraczającej 3 miliardy znajduje się na poziomie analfabetyzmu lub półanalfabetyzmu.

Podstawą programów politycznych, reform społecznych, szeregu koncepcji filozoficznych, jak również założeń religii uniwersalistycznych – chrześcijaństwa, hinduizmu, buddyzmu oraz islamu jest szeroko pojęta idea humanitaryzmu, szlachetne symbole prawdy, bezinteresownej miłości, wyrzeczenia dla bliźnich, dobra, piękna, wolności, godności człowieka i jego niezbywalnych praw, zwłaszcza do szczęśliwego życia, należącego do wartości najwyższych, zasługujących na pielęgnację i ochronę od chwili poczęcia aż do naturalnej śmierci. Niestety poziom rozwoju duchowego, moralno-społecznego współczesnej ludzkości daleko odbiega od tych wysokich ideałów. Miniony XX wiek, jak również zaranie nowego tysiąclecia zasługuje na miano „cywilizacji śmierci” Byliśmy świadkami dwóch wyniszczających, bratobójczych wojen światowych, którym towarzyszyły barbarzyńskie obozy masowej zagłady, holocaust, zbrodnicze ideologie nazizmu hitlerowskiego oraz komunizmu, fanatyzm i terroryzm, zaś widmo totalnego samounicestwienia jest również obecnie w pełni aktualne³

Wśród niektórych teoretyków kultury fizycznej utwierdziło się przekonanie, że kultura fizyczna dotyczy jedynie somatycznego, cielesnego, fizjologicz-

---

3 Por. A. Szyszko-Bohusz (2001): Współczesna higiena psychiczna oraz pedagogika holistyczna w świetle hipotezy nieśmiertelności genetycznej. W: T. Aleksander (red.) *Pedagogika na przełomie wieków*. Kraków; idem (1997): Wartości i symbole w przestrzeni edukacyjnej w świetle pedagogiki holistycznej. W: W. Pasterniak, J. Kaliszan (red) *Wartości i symbole w przestrzeni edukacyjnej*. Gorzów Wielkopolski.

nego, zdrowotnego lub estetycznego (uroda ciała) aspektu natury człowieka oraz że należy dążyć do tego ideału, jako celu „samego w sobie” (autotelicznego). Kultura fizyczna sprowadza się, ich zdaniem, do funkcji stymulacyjnej, skłaniającej człowieka, a zwłaszcza młodzież, do całościowej aktywności fizycznej, kultywowanie zdrowia, rozwoju siły, sprawności, wytrwałości, osiągnięć sportowych, dobrego samopoczucia, estetycznej budowy etc.

Nie sposób jednak uniknąć refleksji, iż wspomniane wyżej cenne wartości w zakresie sfery fizycznej człowieka, zostają osiągnięte jedynie w ścisłej harmonii i współzależności z pozostałymi sferami osobowości, a to sferą intelektualną, wolicjonalną, emocjonalną, zwłaszcza zaś i przede wszystkim, ze sferą społeczno-moralną, psychiczną, duchową. Nie można więc przyjąć, że zawężony i redukcjonistyczny pogląd określający kulturę fizyczną jako wartość o charakterze autotelicznym jest jedynym i obowiązującym w nauce i uzasadnionym punktem widzenia. Uzyskanie zdrowego i sprawnego ciała winno być jedynie szczeblem do osiągnięcia poziomu wyższego rzędu – rozwoju kultury duchowej, świadomości społeczno-moralnej, ofiarności wobec skrzywdzonych i wymagających pomocy, mocy wewnętrznej w walce z przejawami zła, niesprawiedliwości, przemocy, wyzysku.

Teorie wychowania mają charakter ideologiczny, są zdeterminowane światopoglądem teoretyka, na ich profil wpływa również obowiązujący system ustrojowy. Mogą więc istnieć, i zaistniały, teorie wychowania o nachyleniu ateistycznym, komunistycznym i nazistowskim, agnostycznym i skrajnie liberalnym, postmodernistycznym jak również fanatycznym, uznającym terroryzm oraz unicestwienie „niewiernych” jako drogę do zbawienia duszy. Nie można wszak abstrahować od motywacji będącej źródłem realizacji pragmatycznej każdej teorii wychowania i jej osnową teleologiczną.

Pedagogika holistyczna w ścisłym powiązaniu z teorią nieśmiertelności genetycznej interpretuje współczesną kulturę fizyczną zgodnie z teorią wychowania personalizmu chrześcijańskiego, czyli drogą wskazaną przez Boga-Człowieka Jezusa Chrystusa. Istotą tej pedagogiki jest „radosna eksploracja prawdy przez nauczyciela i uczniów” zgodnie z określeniem procesu dydaktyczno-wychowawczego przez Jana Pawła II. Teoria wychowania zorientowana personalistycznie za fundamentalny wzór do naśladowania uważa Boga w Trójcy Przenajświętszej, który zbliżył się do człowieka poprzez wcielenie Chrystusa. Ciało człowieka jako mieszkanie Ducha Świętego winno być kultywowane zgodnie z dekalogiem będącym praktycznym wskazaniem harmonii między sferą fizyczną i duchową. Ciało jest nośnikiem życia i świadomości, należy więc je ochraniać od poczęcia aż do naturalnej śmierci oraz zgodnie z podstawowymi prawami człowieka ustalonymi przez ONZ zapewnić człowiekowi pełnię rozwoju i samorealizacji. Zgodnie z personalistyczną teorią wychowania pedagogika holistyczna oraz teoria nieśmiertelności genetycznej kultura fizyczna w społeczeństwie nowoczesnym winna być interpretowana

holistycznie, globalnie i multidyscyplinarnie, z uwzględnieniem harmonijnego rozwoju wszystkich sfer osobowości oraz uwypukleniem głębokiego, opartego na partnerstwie kontaktu nauczycieli i uczniów. Zgodnie z tym poglądem sfera fizyczna człowieka stanowi niejako eksperymentalne pole działania dla sfery duchowej, stanowiącej nadrzędny czynnik kierowniczy, sprawczy. Sentencja „zdrowy duch w zdrowym ciele” wyraża w istocie pogląd, że potęga ducha decyduje o kondycji cielesnej. Sztuczna izolacja „somy” od „psyche” jest poglądem błędnym i szkodliwym zwłaszcza w zakresie kształcenia młodego pokolenia.

Holistyczny pogląd na kulturę fizyczną w dobie globalizacji nie może pominąć aktualnej sytuacji zagrożenia w jakiej znalazła się ludzkość. Osiągnięcie wysokiego poziomu zdrowia i sprawności cielesnej nie może więc służyć jedynie zapewnieniu komfortu i dobrego samopoczucia, tytułów, odznaczeń, medali, sukcesów indywidualnych w sporcie (cel egoistyczny), ale winno służyć celom ogólnospołecznym i humanitarnym, niesienia pomocy bliźnim, podniesienia na wyższy poziom rozwoju ogółu społeczeństwa zgodnie z Planem Najwyższego (cel altruistyczny). Kultura fizyczna w społeczeństwie nowoczesnym jest więc dopełnieniem i realizacją nadrzędnego celu o głębokim znaczeniu moralnym i duchowym: podniesienia na wyższy poziom społeczno-moralnej świadomości ludzkości, zwłaszcza zaś decydentów, polityków, ekonomistów, pedagogów i zapobieżeniu groźnemu procesowi autoanihilacji.

Wnioski

Kultura jest pojęciem wszechobejmującym, dotyczy nie tylko całokształtu dorobku, osiągnięć ludzkości, ale również prawidłowej oceny istniejącego stanu rzeczy oraz umiejętności antycypacji, trafnego przewidywania następstw zdarzeń, przyszłości będącej nieuniknioną pochodną terażniejszości.

Głęboki, totalny kryzys cywilizacji naukowo-technicznej, którego fundamentalną przyczyną jest deprecjacja wartości duchowych, społeczno-moralnych wypracowanych przez ludzkość – a więc czci dla Stwórcy wszechbytu oraz szacunku i ochrony człowieka – stwarza realną groźbę totalnego samounicestwienia, zagłady świata.

Kultura fizyczna stanowi nierozzerwalną jedność z kulturą wszystkich sfer osobowości człowieka – harmonijną jedność z jego emocjonalnością, intelektem, wolą oraz sferą społeczno-moralną, duchową.

Zawężenie kultury fizycznej wyłącznie do rozwoju, doskonalenia ciała, jako „celu samego w sobie” jest niedopuszczalnym błędem, przyczyną ogromnych błędów, zwłaszcza w odniesieniu do młodego pokolenia.

Kultura fizyczna w społeczeństwie nowoczesnym i ponowoczesnym winna oprzeć się na humanitarnej, postępowej pedagogice holistycznej, czci do

Stwórcy i szacunku do człowieka, wszechstronnym rozwoju osobowości, kreacji społeczeństwa wolnego od nienawiści, przemocy, wojen, wzajemnej podejrzliwości – szczęśliwego społeczeństwa przyszłości.

Dla chrześcijanina ciało, zgodnie z przekazem Chrystusa, jest „mieszkanem Ducha Świętego” Dlatego winno być chronione, wzmacniane, doskonałe. Ciało winno służyć realizacji nadrzędnego celu – zbawienia duszy. Kultura fizyczna w społeczeństwie nowoczesnym w orientacji chrześcijańskiej, jak również w humanistycznej teorii sztuki walk wschodnich, traktuje doskonalenie ciała jako drogę ku doskonałości duchowej.